

نگرش‌ها در زیبایی‌شناسی منظر شهری^۱

محمد مهذب طلاب*، مهرداد کریمی مشاور**، حسن سجاذزاده***

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۷/۱

چکیده

زیبایی منظر شهری دارای ابعاد مختلف و معیارهای متعددی می‌باشد که عقاید و دیدگاه‌های متفاوتی نیز درباره آنها وجود دارد. این پژوهش در پی شناسایی این نگرش‌ها در زیبایی‌شناسی منظر شهری به‌ویژه در مقیاس خرد یعنی فضای شهری می‌باشد. در این راستا نخست با مطالعات اسنادی و میدانی ۶۱ معیار ارزیابی زیبایی منظر شهری تدوین گردید و سپس در قالب روش Q مشارکت‌کنندگان به مرتب‌سازی این معیارها در جدول رتبه‌بندی کیو پرداختند. پس از گردآوری اطلاعات و به کمک نرم‌افزار SPSS با روش تحلیل عاملی کیو، همبستگی بین افراد بررسی گردید. سپس با استفاده از روش مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس ۱۰ عامل استخراج شدند. تفسیر این عامل‌ها منجر به شناسایی نگرش‌های ۱- محافظه‌کارانه و سنتی، ۲- جزئی‌نگر و طبیعت‌گرا، ۳- فرد محور و نوگرا، ۴- شهرت‌گرا و کل‌نگر، ۵- عمل‌گرا و محیط‌محور، ۶- معمارانه و تخصصی، ۷- طبیعت‌محور و معناگرا، ۸- اجتماعی و تجربه‌گرا، ۹- کاربردی و جامعه‌گرا و ۱۰- ملنی و فرهنگ محور گردید. به‌علاوه وجود نگاهی چندبعدی و توجه همزمان به ابعاد مختلف زیبایی منظر شهری در بیشتر دیدگاه‌ها نشان داد که برخلاف تصور رایج، غالب شهروندان لزوماً تمرکز خاصی بر ابعاد عمدتاً ذهنی، ادراکی و معنایی ندارند. از سوی دیگر تمایز جنسیتی مشاهده‌شده در میان نگرش‌ها را می‌توان با نوع و سطح حضور، تجربه و مشارکت مردان و زنان در شهر مرتبط دانست که باعث بروز دغدغه‌های متفاوت و در نتیجه دیدگاه‌های متباین در میان آنها شده است.

واژه‌های کلیدی: معیارهای زیبایی‌شناختی منظر شهری، زیبایی‌شناسی شهری، تجربه زیباشناختی فضای شهری.

۱- این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول محمد مهذب طلاب می‌باشد.

* mohazzab@basu.ac.ir

** mkmoshaver@basu.ac.ir

*** h.sajadzadeh@gmail.com

* دانشجوی دکتری معماری دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

** دانشیار معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران (نویسنده مسئول).

*** دانشیار طراحی شهری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

مقدمه

زیبایی یکی از کهن‌ترین دغدغه‌ها و در زمره نیازهای متعالی بشر بوده (لنگ، ۱۳۸۱: ۲۵۷)، و بشر همواره تلاش نموده تا مصنوعات و محیط خود را به زیباترین صورت درآورد و هنر جایگاه ویژه‌ای در تمام فرهنگ‌ها یافته است. در این رهگذر زیبایی‌شناسی یعنی تلاش برای درک و تبیین زیبایی، با متقدمین فلسفه آغاز گردیده (سوانه، ۱۳۸۹: ۱۵) و همپای تمدن بشری تکامل پیدا کرده است. بااین‌همه به زیبایی‌شناسی محیطی و به‌ویژه زیبایی‌شناسی منظر شهری به‌رغم سابقه طولانی شهرنشینی، دیرتر توجه شده (پورتیوس، ۱۳۸۹: ۵) و حالا که عمده مردم جهان در شهرها زندگی می‌کنند، به‌عنوان نمونه جمعیت شهری ایران در سال ۹۵ طبق اعلام مرکز آمار ایران به ۷۴٪ رسیده، ضرورت این امر بسیار بیشتر حس می‌شود.

از سوی دیگر امروزه طراحی محیط بر مشارکت مردمی تأکید دارد چون مهم‌ترین عامل در موفقیت طرح‌ها به شمار می‌آید (رجبی، ۱۳۹۰: ۱۱۴). اما متأسفانه تاکنون مورد کم‌توجهی قرار گرفته و سنجش مشارکت شهروندان در زیباسازی شهری وضعیت نامطلوبی را نشان می‌دهد (پوراحمد، حاتمی نژاد، احمدی، ۱۳۹۳: ۳۱۸)، حال آنکه دوره زیبایی‌شناسی تجریدی و رویکرد تزئینی به محیط بصری شهر (کارشناسان) زوال یافته و با زیبایی‌شناسی بوم سازگار و ظهور رویکرد پایدار (ترجیحات مردمی) جایگزین شده است (گلکار، ۱۳۸۷: ۱۱۰).

در این راستا پژوهش‌های زیادی در جهت شناسایی معیارهای ارزیابی زیبایی منظر شهری صورت گرفته، به‌عنوان مثال تحقیقی از دیدگاه مردم و متخصصان نشان داده که شاخص‌های تناسب، تمیزی، تعادل و نظم در بُعد عینی و دلبستگی به مکان، بامعنا بودن، آرامش، خوانایی و جذابیت در بُعد ذهنی در اولویت ارزیابی زیبایی نما قرار می‌گیرند (خاک‌زند، محمدی، جم، آقابزرگی، ۱۳۹۳: ۲۳)، یا پژوهشی در آلمان چهار مشخصه پوشش گیاهی، یکسانی سبک، همگنی در مقیاس و تقارن را به‌عنوان معیارهای

بنیادی شناسایی نموده (Weber, Schnier, Jacobsen, 2008: 145)، اما ضروری به نظر می‌رسد که با نگاهی وسیع‌تر نگرش‌های مردم نیز مورد بررسی قرار گیرند. این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش‌ها است: نگرش‌ها در زیبایی‌شناسی منظر شهری به‌ویژه در مقیاس خرد یعنی فضای شهری کدام‌اند؟ دیدگاه‌های متفاوت چگونه ابعاد و معیارهای مختلف زیبایی منظر شهری را اولویت‌بندی می‌کنند؟ و چه عواملی در شکل‌گیری نگرش‌های متمایز در میان شهروندان درباره زیبایی خیابان‌ها و میدان‌ها تأثیرگذار می‌باشند؟

مبانی نظری

نگرش: بنا به تعریف فرهنگستان زبان فارسی نگرش (در حوزه روانشناسی) را می‌توان «الگوی نسبتاً ثابت پاسخ‌های عاطفی یا شناختی یا رفتاری به یک شخص یا شیء یا موضوع» دانست. نگرش عبارت است از سازمان‌دهی بلندمدت فرایندهای انگیزشی، احساساتی، اخلاقی، شناختی با توجه به برخی جنبه‌های محیطی که فرد در آن قرار گرفته است. بر همین اساس نگرش یک فرد بیانگر شیوه تفکر، احساس و دانش‌هایی است که وی نسبت به محیط اطراف خود دارد (بیگزاده، پورشیخعلی، سیدی، به نقل از هاوکینز و دیگران، ۱۳۹۳: ۲). نگرش گرایش ذهنی برای عمل در جهت موافق یا مخالف یک موضوع خاص است. ترستون یکی از مهم‌ترین تعاریف را ارائه داده است. از دیدگاه او نگرش، عواطفی شخصی در مورد یک شیء است. سال‌ها بعد، آلپرت نگرش را حالت آمادگی ذهنی و روانی برای واکنش تعریف کرد که از طریق تجربه شکل می‌گیرد و تأثیر مستقیم و پویا بر رفتار دارد. امروزه عمده صاحب‌نظران، مدل سه‌جزئی نگرش (شناختی، عاطفی و رفتاری) را پذیرفته‌اند (بیگزاده، پورشیخعلی، سیدی، به نقل از رنجبریان و دیگران، ۱۳۹۳: ۲).

زیبایی و زیبایی‌شناسی: فلاسفه از قرن هجده به بعد، به بررسی توان انسان در لذت بردن از [مفهوم] زیبا پرداخته‌اند (پرتجان، ۱۳۹۲: ۱۵). اما در دوران باستان مسائل

زیبایی‌شناسی با ظهور سوفسطاییان، سقراط و افلاطون وضعیت روشن و ارزیابی منظمی پیدا کرد (آزند، ۱۳۷۴: ۱۴). در نظر افلاطون نظمی مابعدالطبیعی و اخلاقی برجهان حاکم است (گات، مک آیورلوپس، ۱۳۹۳: ۳). ارسطو زیبایی را به‌اندازه، نظم و تناسب، به هماهنگی و تقارن از سویی و کارکرد، درخور بودن، فایده، کارسازی از سوی دیگر، محدود کرد (کلی، ۱۳۸۳: ۳۲۲). بعدتر سنت آگوستین نظریه درون ذات زیبایی و هنر را در آثارش بازتاب داد (آزند، ۱۳۷۴: ۳۰-۳۴). آکویناس زیبایی را مستلزم تحقق سه شرط می‌داند: ۱. تمامیت (یکپارچگی)؛ ۲. تناسب یا هماهنگی و ۳. وضوح (کریمی مشاور، ۱۳۹۲: ۴۸). در دوران جدید هاجسون می‌نویسد ما به سبب بهره‌مندی از «حسی درونی» از اشیای زیبا لذت می‌بریم و اشیای زیبا به‌موجب «وحدت در کثرت» ایجاد لذت می‌کنند (جعفری‌ها، ۱۳۹۴: ۴۷-۴۸). هیوم لذت زیبایی را ناشی از مداخله توأم احساس و تعقل می‌داند (گات، مک آیورلوپس، ۱۳۹۳: ۳۵). کانت کیفیت، کمیت، نسبت و جهت، را چهار گام اصلی در «تحلیل امر زیبا» دانسته و تنها سلیقه را عامل تشخیص زیبا از نازیبا می‌داند (گروتر، ۱۳۷۵: ۱۰۱). از دیدگاه مولوی وجود معیارهای عام و مشترک ادراک زیبایی بدیهی به نظر می‌رسد. یک واقعیت خارجی تاثیری مشترک در اذهان می‌گذارد و قضاوت آن نیز تابع معیارهای مشترک خواهد بود. در جستجوی این معیارهای مشترک است که به وادی فلسفه هنر و نظریه‌های زیبایی‌شناسی می‌رسیم (مولوی، ۱۳۸۴: ۳۰).

منظر شهری: منظر را می‌توان درک انسان از زمین بر اساس دانش و این‌همانی او با مکان تعریف کرد (Cowan, 2005: 212). لیزه منظر را، جلوه‌گاه ارتباط انسان با طبیعت پیرامون از گذشته تا حال می‌داند (منصوری، فروغی، ۱۳۹۷: ۲۰) که دارای رابطه‌ای پیچیده، غیرقابل تفکیک (ماهان، منصوری، ۱۳۹۶: ۳۴) و چندوجهی است (آل هاشمی، منصوری، ۱۳۹۶: ۳۳) و به‌واسطه ادراکاتمان آن را درک می‌کنیم (شکور، عبدالله‌زاده‌فرد، محمدی، ۱۳۹۶: ۳۲۶) پس ویژگی‌ها و الگوهای موجود در منظر، حسی قوی در ما خلق می‌کند (Lawenthal, 1975: 3)، از طرفی شهر متشکل از لایه‌های

مختلف و نظام‌های گوناگونی است که همپوشانی آنها فرم نهایی شهر را تشکیل می‌دهد. یکی از لایه‌های مهم به منظر شهری اختصاص دارد که ارتباط پیچیده‌ای با فرم شهر دارد. منظر شهر از تمام دیگر لایه‌های شهری تأثیر می‌گیرد و بر تمام آن‌ها تأثیر می‌گذارد (برازجانی، خراسانی زاده، نوروزیان ملکی، ۱۳۹۸: ۱۰۱-۱۰۲)، حتی منظر شهری را می‌توان فهم شهروندان از شهر دانست (کریمی مشاور، سجادزاده، وحدت، ۱۳۹۴: ۵) و در نهایت می‌توان گفت برخورداری شهر از مناظر زیبا از جمله ویژگی‌های محیط مطلوب شهری محسوب می‌شود (صرافی، محمدی، ۱۳۹۶: ۳۸). از سوی دیگر فضای شهری یکی از عناصر ساخت فضایی شهر است که فعالیت‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی یا سیاسی همواره در آن جریان داشته است. (توسلی، بنیادی، ۱۳۷۱: ۹) و در حیات اجتماعی و تأمین ارتباطات انسانی آحاد جامعه نقش اساسی ایفا می‌کند. (نقی‌زاده، ۱۳۹۰: ۶۴) خیابان و میدان، نیز دو عنصر اساسی فضای شهری هستند، خیابان فضایی است که بارزترین ویژگی آن حرکت است. (مهاجر، تاج‌الدینی، ۱۳۹۳: ۱۳۴) در مقابل مهم‌ترین ویژگی میدان، مکث و سکون می‌باشد که در تعامل با جریان حرکت ذاتی خیابان، تعادل لازم در فضای شهری را به وجود می‌آورد و بدین ترتیب ملموس‌ترین فضاهای شهری را در مقیاس خرد برای شهروندان پدید می‌آورند.

معیارهای ارزیابی زیبایی منظر شهری: زیبایی‌شناسی منظر در نیمه دوم قرن بیستم، به‌عنوان حوزه مجزایی از مطالعه در نظر گرفته می‌شد (حبیبی، ۱۳۹۶: ۶۶). بعضی معتقدند تجربه زیبایی‌شناسی به‌وسیله فاکتورهای متعدد درونی و بیرونی شکل می‌گیرد (Jorgensen, 2011: 353) و لذت زیبایی‌شناختی از ارضای مجموعه مقاصد طراحی حاصل می‌شود، نه صرفاً تظاهر بیرونی شهر (پاکزاد، ساکی، ۱۳۹۳: ۱۳). نول شناخت زیبایی را فرایندی ادراکی می‌داند (Nohl, 2001: 223). مدل‌های ارزیابی زیبایی منظر به روش‌های گوناگونی تقسیم‌بندی شده‌اند (Chen, Ochieng, Bao, 2009: 78). در پژوهشی آنها به لیست‌های توصیفی و مدل‌های ترجیحات مردمی

تقسیم گردیده‌اند (Arthur, Daniel, Boster, 1977: 109). همچنین روش‌های مستقیم و غیرمستقیم برای طبقه‌بندی مدل‌های ترجیحات مردمی استفاده شده‌اند (Briggs & France, 1980: 263)، و در ارزیابی کیفیت بصری منظر نیز روش‌هایی، از طریق تکنیک‌های مستقیم و غیرمستقیم ارزش‌گذاری منظر، ارائه شده‌اند (Arriaza, Cañas-Ortega, Cañas-Madueño, Ruiz-Aviles, 2004: 115). در پژوهش دیگری، از تکنیک کل‌نگر کمی که ترکیبی از مدل‌های عینی و ذهنی است استفاده شده است (Daniel & Vining, 1983: 39).

نقی‌زاده معیارهای معنوی و آرمانی، کیفی و ذهنی، بصری و شکلی را برای شهر زیبا برمی‌شمارد (نقی‌زاده، ۱۳۹۳: ۲۸۳-۳۴۲). مولوی به دو مکتب مطرح در نحوه ادراک زیبایی اشاره می‌کند؛ مکتب نخست که به مکتب تلفیق‌گرایان مشهور است از حضور دانش و آگاهی در درک زیبایی طرفداری می‌کند و اعتقاد دارد که کیفیات حسی با عوامل فرهنگی و زمینه علمی و شرایط شخصیتی تلفیق می‌شوند و به‌طور همزمان، درک کلی و یکپارچه از زیبایی به دست می‌دهند؛ و مکتب دوم بر این عقیده است که آنچه به هنگام ادراک منظره یا شیئی، موجب ایجاد لذت می‌شود تنها کیفیت آن می‌باشد، آن‌ها با رد نظرات تلفیق‌گرایان معتقدند که قضاوت زیباشناختی تنها به این بستگی دارد که آن منظره یا شیئی چگونه به نظر می‌رسد، چه صدایی دارد و چه احساسی را برمی‌انگیزاند؟ (مولوی، ۱۳۸۳: ۶).

جعفری‌ها پارادایم حرفه‌ای، زیبایی‌شناسی رسمی، پارادایم زیست‌محیطی، پارادایم رفتاری، مدل روان‌شناختی-فیزیکی، مدل روان‌شناختی (شناختی)، پارادایم تجربی را برای زیبایی‌شناسی منظر معرفی کرد (جعفری‌ها، ۱۳۹۶: ۹۱-۹۳). نسر دلایل تشابه ارزیابی ساکنان و گردشگران در هر شهر را به ۵ دسته متغیرهای محیطی یعنی طبیعی بودن، نحوه نگهداری، دل‌باز بودن، اهمیت تاریخی و نظم طبقه‌بندی کرد (نسر، ۱۳۹۳: ۷۸). امین زاده اشاره می‌کند که رویکرد عینی، زیبایی را واجد چهار خصیصه نظم، وحدت، تنوع و هماهنگی می‌داند و رویکرد ذهنی بر باورها، خاطرات فردی و جمعی،

ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی و ترجیحات فردی متکی است (امین زاده، ۱۳۹۴: ۷۷). تحقیقی ابعاد زیبایی‌شناختی محیطی فرم شهر را به دو گروه ۱. ابعاد بصری-فرمی شامل کیفیت منظر طبیعی زمین و عناصر آن، کیفیت منظر توده‌ها و بناها و عناصر آنها، کیفیت منظر فضاهای عمومی و عناصر آنها، تداوم، تنوع فرم‌ها، کیفیت دیدها و چشم‌اندازها و هماهنگی با زمینه و ۲. ابعاد ادراکی-معنایی شامل هویت، خوانایی، معنی، قابلیت ادراک، تصویر ذهنی منسجم، محیط فرهنگی و اجتماعی، غنای فعالیت‌ها، تقسیم‌بندی کرده است (پورجعفر؛ تقوایی؛ آزاد فلاح؛ صادقی، ۱۳۹۳: ۹۸).

خلوصی و همکاران از دید مردم شاخص‌های عینی خلق نمای زیبای خیابانی را به ترتیب خط نما، نظم، تعادل، تناسبات، سطوح پر و خالی، عرض قطعات، خط اتصال به زمین، تقارن و ارتفاع نما و شاخص‌های ذهنی را جذابیت، زمینه‌گرایی، خوانایی، بامعنا بودن، خلاقیت و وحدت شناخته‌اند (خلوصی، بهزادفر، محمدی، ۱۳۹۳: ۳۹). پژوهشی درباره زیبایی‌شناسی توریسم ۹ معیار را معرفی می‌کند: مقیاس، زمان، وضعیت، صوت (صدا)، تعادل، گوناگونی، تازگی، فرم و یگانگی (Kirillova, Fu, 2014: 290) و تحقیقی که توآمان در انگلستان و چین صورت گرفته ترجیحات مشابه در ارتباط با درختان با رشد طبیعی، خانه‌های منفرد، سقف‌های شیروانی و طراحی ترکیبی و متنوع فضای سبز و ترجیحات متفاوت درباره ارتفاع درختان، ابعاد فضای سبز و تنوع ارتفاعی درختان را شناسایی نموده است (Chen, Xu, 2016: 19).

روش پژوهش

با توجه به هدف پژوهش که شناسایی عقاید و نگرش‌های مختلف درباره زیبایی منظر شهری است، روش‌شناسی Q مناسب‌ترین روش برای آشکار ساختن الگوهای مختلف تفکر است که با استفاده از نرم‌افزار SPSS قابل انجام می‌باشد. روش کیو ترکیب منحصربه‌فردی از تکنیک‌های پژوهش کمی و کیفی است که ضمن مطالعه نظام‌مند

ذهنیت، هدف آن شناسایی، طبقه‌بندی و فهم نگرش‌ها و عقاید افراد است (نیکرفتار، ۱۳۹۰: ۴۸). فرایند این پژوهش دارای شش مرحله زیر است:

(۱) مطالعات اسنادی: چنان که در بخش مبانی نظری به صورت خلاصه مورد اشاره قرار گرفت بررسی مفاهیم زیبایی، زیبایی‌شناسی، منظر شهری و معیارهای ارزیابی زیبایی منظر شهری به‌ویژه مرور ادبیات و پیشینه پژوهش‌های زیبایی‌شناسی منظر شهری علاوه بر معرفی مبانی و رویکردهای نظری متفاوت نسبت به موضوع، باعث شناسایی و تدوین ابعاد و معیارهای زیبایی منظر شهری بر اساس چارچوب‌های نظری مختلف گردید تا بدین ترتیب ضمن جمع‌بندی آنها گام اصلی در شکل‌گیری فضای گفتمان پژوهش کیو برداشته شود و ۵۰ معیار ارزیابی زیبایی منظر شهری استخراج گردد.

(۲) مطالعات میدانی: طی مصاحبه‌های انجام شده درباره زیباترین خیابان‌ها و میدان‌ها و دلایل زیبایی آنها به کمک دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد معماری دانشگاه‌های آزاد اسلامی واحدهای همدان، مشهد، کاشمر، نیشابور و دانشگاه خيام مشهد طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۷ با بیش از ۵۰۰ نفر از شهروندان شهرهایی با اندازه‌های متفاوت از کلان‌شهرهایی همچون تهران، مشهد و همدان گرفته تا شهرهای بزرگ و متوسطی مانند سنج، ملایر، نیشابور و تربت‌حیدریه و حتی شهرهای کوچک‌تری مثل قروه، کاشمر و گلپهار و نیز عکس‌برداری از فضاهای شهری یادشده توسط برخی از این افراد، که نمونه‌ای در شکل ۱ آمده، معیارهای موردنظر آنها استنتاج شدند تا برخی از معیارهای حاصل از مطالعات اسنادی موردبازنگری قرار گرفته و ۱۱ معیار جدید نیز بر اساس تلقی‌ها و برداشت‌های شخصی افراد به آنها اضافه شود و بدین ترتیب فضای گفتمان تکمیل گردد.

(۳) طراحی رتبه‌بندی کیو: بدین ترتیب ۶۱ معیار، که ابعاد مختلف زیبایی‌شناسی منظر شهری شامل وجوه زیست‌محیطی، کالبدی، فرمی، بصری، عملکردی، فعالیتی، اجتماعی، تاریخی، فرهنگی، احساسی، ادراکی، معنایی و هویتی را پوشش می‌دهند، تدقیق گردیدند که در جدول ۱ ارائه شده‌اند. با تشکیل مجموعه گزینه کیوها، ۶۱ کارت

۱-۱ - خیابان زیبا در سطح شهر مشهد: بلوار باهنر

معیارهای زیبایی :

- ۱- کیفیت فضایی محل به جهت فضای سبز زیاد
- ۲- رعایت حریم سواره و پیاده
- ۳- عرض زیاد خیابان
- ۴- تردد کم خودرو
- ۵- حد فاصل پارک باهنر تا بلوار وکیل آباد بافت قدیم خود را حفظ کرده و فاقد ساختمان‌های مرتفع و ساخت و ساز جدید می باشد.
- ۶- بدلیل عدم وجود ساختمان‌های مرتفع مقیاس انسانی دارد و جهت تردد حسن خوبی القا می کند.
- ۷- تکرار حضور در فضا نعلت وجود حسن نوستالژی آن (سبزی شدن دوران کودکی در محدوده فوق)

تحلیل تصاویر اخذ شده از بلوار شهید باهنر

- ۱- وجود فضای سبز ممتد بصورت درخت
- ۲- معابر پیاده و سواره عرض
- ۳- تفکیک معابر سواره و پیاده با حریم سبزی برجین
- ۴- وجود پارک خطی در مجاورت خیابان
- ۵- سایه اندازی درختان
- ۶- حجم کم تردد خودرو
- ۷- خط آسمان در جداره های خیابان توسط درختان واقع در حاشیه دو طرف خیابان ایجاد شده است.
- ۸- افق دید زون جنوبی خیابان با کوه محصور شده است.
- ۹- حسن محصوریت در فضا

فصل مشترک نقاط قوت اشاره شده در مصاحبه و تصاویر اخذ شده

- ۱- کیفیت فضایی محل به جهت فضای سبز زیاد
- ۲- رعایت حریم سواره و پیاده
- ۳- عرض زیاد خیابان
- ۴- تردد کم خودرو
- ۵- حد فاصل پارک باهنر تا بلوار وکیل آباد بافت قدیم خود را حفظ کرده و فاقد ساختمان‌های مرتفع و ساز جدید می باشد. (اشاره به بند ۷ تحلیل تصاویر)
- ۶- بدلیل عدم وجود ساختمان‌های مرتفع مقیاس انسانی دارد و جهت تردد حسن خوبی القا می کند. (حسن محصوریت)

۳-۱- میدان زیبا در سطح شهر مشهد: میدان جانباز

معیارهای زیبایی :

- ۱- وجود ۴ لجنی در اطراف آن که لجنی سمت بانک صادرات فعلا اجرا نشده است. ۳ لجنی دیگر در حال حاضر تعامل خوبی با میدان و کاربری های اطراف آن که تجاریست، ایجاد کرده است.
- ۲- آلمان های نصب شده در حاشیه میدان (محل لجنی ها)
- ۳- آلمان میدان جانباز که مرتبط با موضوع اسم میدان می باشد.

تحلیل تصاویر اخذ شده از میدان جانباز

- ۱- آلمان فوق متناسب با تناسبات فضا بوده و جهت آن به سمت حرم مطهر امام رضا می باشد.
- ۲- ایجاد فضای شهری در حاشیه میدان جهت تعاملات اجتماعی
- ۳- تعریف بدنه میدان توسط ساختمان‌های بلند مرتبه در لایه دوم جداره میدان
- ۴- آلمان میدان جانباز که مرتبط با موضوع اسم میدان می باشد.
- ۵- تأمین فضای سبز مناسب در میدان
- ۶- تناسبات میدان متناسب با عرض خیابان‌های منتهی به آن رعایت شده است.

فصل مشترک نقاط قوت اشاره شده در مصاحبه و تصاویر اخذ شده

- ۱- ایجاد فضای شهری در حاشیه میدان جهت تعاملات اجتماعی
- ۲- آلمان مناسب میدان جانباز که مرتبط با موضوع اسم میدان می باشد

شکل ۱- نمونه موارد مصاحبه و عکس‌برداری مردم (منبع: نگارندگان)

کیو تهیه و بر روی هرکدام، یکی از معیارها همراه با توضیحاتی جهت درک بهتر معیار موردنظر به‌وسیله مشارکت‌کنندگان نوشته شد، که یک نمونه در شکل ۲ ارائه شده و مجموعه کارت‌های کیو به‌طور کامل در پیوست آمده‌اند. جدول رتبه‌بندی کیو نیز با امتیازهای ۱ تا ۹ که امتیاز بالاتر بیانگر اهمیت بیشتر در ارزیابی زیبایی بود، طراحی شد که در شکل ۳ دیده می‌شود.

جدول ۱- معیارهای ارزیابی زیبایی منظر شهری (مجموعه گزینه کیوها)

۱- شکل و فرم و شیب و عوارض زمین	۲۱- تکرار و ریتم	۴۲- ارزش‌ها
۲- جنس و بافت زمین و کف‌سازی	۲۲- تنوع و گوناگونی و تغییر	۴۳- کارآیی و کیفیت زندگی
۳- هوا و ویژگی‌های اقلیمی	۲۳- نظم و هماهنگی و وحدت و کثرت	۴۴- تداوم جداره‌های فعال و پیوستگی فضایی
۴- نور طبیعی و سایه	۲۴- ابهام و پیچیدگی و تضاد	۴۵- شهرت و منحصر به فرد بودن
۵- صداها و آواها	۲۵- سلسله‌مراتب	۴۶- نشانه‌ها
۶- بوها و رایحه‌ها	۲۶- محصوریت و گشایش فضایی	۴۷- تفکیک فضایی و حوزه‌ها
۷- درختان و پوشش گیاهی	۲۷- تأکید و تمرکز و تراکم	۴۸- ادراک و منظر ذهنی
۸- آب‌نما و جریان آب	۲۸- هماهنگی و هم‌نشینی با زمینه	۴۹- معنی محیط و فضا
۹- یادمان و تزئینات و عناصر ساختمانی ویژه	۲۹- دید و چشم‌اندازهای مناسب و متنوع	۵۰- علاقه و دلبستگی به مکان
۱۰- مبلمان شهری	۳۰- دسترسی	۵۱- احساس ایمنی و امنیت
۱۱- سازه‌های با قابلیت جابجایی	۳۱- اصالت و قدمت و پیوستگی تاریخی	۵۲- حس کمال و معنویت
۱۲- مصالح و کیفیت ساخت	۳۲- منظر بام	۵۳- حیات و سرزندگی

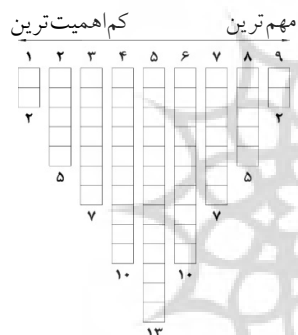
نگرش‌ها در زیبایی‌شناسی منظر شهری ۹۱

۵۴- جذابیت و نو بودن و تازگی	۳۳- محیط فرهنگی- اجتماعی	(مهندسی ساز بودن) و عدم فرسودگی کالبدی
۵۵- انگیزش تداعی و خاطره	۳۴- میراث فرهنگی و خاطرات جمعی	۱۳- منظر شبانه
۵۶- آرامش و تراکم جمعیتی و ساختمانی کم	۳۵- اجتماعات محلی	۱۴- تمیزی و نگهداری
۵۷- احساس غرور مدنی و کرامت شهروندان	۳۶- تعاملات اجتماعی و پاتوق	۱۵- هنر شهری و آذین‌بندی
۵۸- خلاقیت و ابتکار	۳۷- دعوت‌کنندگی و حضور پذیری	۱۶- فرم و هندسه و سبک
۵۹- انعطاف‌پذیری و حق انتخاب	۳۸- رویدادها و جشن‌ها و مراسم	۱۷- رنگ و بافت
۶۰- هویت و حس مکان	۳۹- پیاده‌مداری	۱۸- وضوح و خوانایی و نفوذپذیری بصری
۶۱- کلیت فضای شهری	۴۰- گره‌های فعالیتی و کالبدی	۱۹- مقیاس و تناسبات بصری
	۴۱- اختلاط کاربری‌ها و سازگاری فعالیتی	۲۰- تقارن و تعادل

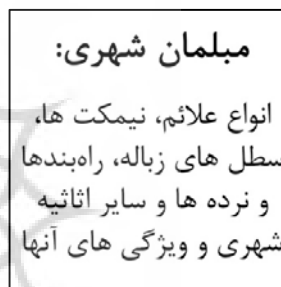
(منبع: مطالعات اسنادی و میدانی نگارندگان، ۱۳۹۷-۱۳۹۴)

۴) مشارکت‌کنندگان: با توجه به این‌که در مطالعه به روش کیو بحث تعمیم‌پذیری مطرح نیست و به وجود یا عدم وجود نسبت‌ها در جامعه پرداخته نمی‌شود، حجم نمونه لازم نیست خیلی زیاد باشد و نمونه‌گیری نیز در روش کیو معمولاً به صورت غیرتصادفی و تا حد زیادی هدفمند و تا حد کمی به صورت در دسترس خواهد بود. (میرزایی، ۱۳۹۵: ۴۰۶) انتخاب مشارکت‌کنندگان از طریق روش‌های نمونه‌گیری احتمالی صورت نمی‌گیرد بلکه نمونه افراد معمولاً به‌طور هدفمند و با اندازه کوچک انتخاب می‌شوند (خوشگویان فرد، ۱۳۸۶: ۲۵). برای دستیابی به

نگرش‌های گوناگون، افرادی با سطح اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و مشاغل متنوع، تحصیلات و سنین مختلف، ساکن شهرهایی با مقیاس‌های متفاوت شامل تهران، مشهد و تربت‌حیدریه از میان مردان و زنان انتخاب شدند که مشخصات آنها در جدول ۲ آمده است. سپس با هریک مصاحبه‌ای صورت گرفت تا ضمن ایجاد آمادگی برای مرتب‌سازی کارت‌های کیو (معیارهای زیبایی منظر شهری) بتواند در تفسیر نهایی بکار رود، و پس از ارائه توضیحات کافی به آنها در مورد محتوای هریک از کارت‌ها و نحوه رتبه‌بندی، مرتب‌سازی صورت گرفت.

شکل ۳- جدول رتبه‌بندی کیو
(ترسیم: نگارندگان)

شکل ۲- نمونه کارت کیو
(منبع: نگارندگان)

۵) تحلیل عاملی کیو: با مرتب‌سازی کارت‌ها در جدول کیو توسط مشارکت‌کنندگان، اطلاعات مورد نیاز روش کیو بدست آمد. با ورود داده‌ها به نرم‌افزار SPSS و تشکیل ماتریس داده‌های کیو و با استفاده از تحلیل عاملی، همبستگی بین افراد بررسی گردید. سپس با روش مؤلفه‌های اصلی عامل‌ها استخراج شده، به کمک روش واریماکس چرخش یافتند (خوشگویان فرد، ۱۳۸۶: ۶۸) و نهایتاً ۱۰ عامل شناسایی شدند که روند آن در ادامه توضیح داده می‌شود.

از آنجاکه به دلیل ماهیت کیفی روش کیو در منابع مربوطه چنانکه ذکر شد تعداد مشخصی برای مشارکت‌کنندگان یا حدی برای عامل‌های مورد شناسایی ذکر نگردیده و این موارد بسته به هر پژوهش تعیین می‌گردد، در این پژوهش تعداد افراد به‌مرور اضافه شدند و با افزایش هر سه نفر عامل‌ها استخراج گردیدند تا بتوان به نتیجه مناسبی دست‌یافت. بدین ترتیب برای ۳ نفر ۱ عامل، ۶ نفر ۲ عامل، ۹ نفر ۳ عامل، ۱۲ نفر ۵ عامل، ۱۵ نفر ۶ عامل، ۱۸ نفر ۶ عامل، ۲۱ نفر ۷ عامل، ۲۴ نفر ۸ عامل، ۲۷ نفر ۹ عامل، ۳۰ نفر ۹ عامل، ۳۳ نفر ۱۰ عامل و نهایتاً ۳۶ نفر هم ۱۰ عامل شناسایی شدند. از یک سو به دلیل تثبیت نسبی تعداد عامل‌ها و از سوی دیگر افزایش شباهت عامل‌های شناسایی‌شده، به ۳۶ مشارکت‌کننده و ۱۰ عامل معرفی شده به‌وسیله آنها اکتفا گردید.

جدول ۲- مشخصات مشارکت‌کنندگان

جنسیت	سن (سال)	تحصیلات	شغل
مرد: ۲۱ نفر	تا ۳۰: ۷ نفر	تا دیپلم: ۱۱ نفر	دانشجو: ۷ نفر
	۳۱ تا ۴۰: ۸ نفر	فوق‌دیپلم تا لیسانس:	کارمند: ۱۲ نفر
زن: ۱۵ نفر	۴۱ تا ۵۰: ۷ نفر	۱۸ نفر	خانه‌دار: ۸ نفر
	۵۱ تا ۶۰: ۸ نفر	فوق‌لیسانس تا دکتری:	آزاد: ۵ نفر
	بالای ۶۰: ۷ نفر	۷ نفر	بازنشسته: ۷ نفر

(منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۸-۱۳۹۷)

۶) تفسیر و نتیجه‌گیری: با تعیین بارهای عاملی، افرادی که بارهای عاملی بزرگی روی هر عامل دارند مشخص می‌شوند و سپس آرایه‌های عاملی مربوط به عامل‌ها تشکیل می‌گردند. (دانایی‌فرد؛ حسینی؛ شیخ‌ها، ۱۳۹۲: ۳۸) حال نوبت به تفسیر دقیق عامل‌ها، یعنی تعیین معنی و تعریف آنها می‌رسد. این مرحله به خلاقیت پژوهشگر بستگی دارد و باید با توجه به گزاره‌هایی که افراد گروه با آنها بیشترین موافقت و یا مخالفت را دارند، گروه‌ها را عنوان‌بندی کند. (خنیفر، مسلمی، ۱۳۹۵: ۴۸۴) سپس با

توجه به معیارهای با امتیاز بالا، پایین و حتی متوسط در هر عامل و ابعاد مربوط به آنها، عامل‌های به‌دست‌آمده مورد تفسیر و نام‌گذاری قرار گرفتند تا نگرش‌های حاصل معرفی گردند. البته لازم به ذکر است که این اسامی در آینده می‌توانند موردبازنگری قرار گیرند.

بحث و یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش چنانچه در بخش روش تحقیق به تفصیل مورد اشاره قرار گرفت ماحصل فرایندی چندمرحله‌ای می‌باشند که با ایجاد فضای گفت‌وگو، به کمک مطالعات اسنادی و میدانی، آغاز گردید و با تحلیل عاملی به سرانجام رسید. از آنجاکه بنا بر منابع روش کیو مصاحبه‌های فضای گفت‌وگو حد عددی مشخصی ندارند، سعی شد با بیشترین پراکندگی و در حداکثر تعداد ممکن انجام گیرند تا کامل‌ترین فضای گفت‌وگو بدست آید. حتی برخی افراد از فضاهای شهری موردنظر خود عکس‌برداری هم نمودند و سپس طی بررسی مصاحبه‌ها و عکس‌های تهیه شده، معیارهای موردنظر آنها استخراج شدند. بدین ترتیب ضمن بازنگری برخی از معیارهای حاصل از مطالعات اسنادی، معیارهای جدیدی نیز اضافه و فضای گفت‌وگو تکمیل گردید. در ادامه و پس از مرتب‌سازی به‌وسیله مشارکت‌کنندگان، ده عامل با مقدار ویژه بزرگ‌تر از ۱ در نتیجه تحلیل عاملی کیو شناسایی شدند که مجموعاً قریب ۷۰٪ واریانس کل را تبیین می‌کردند. مقدار ویژه و سهم هر عامل در تبیین واریانس کل در جدول ۳ آمده است. با تعیین افراد دارای بارهای عاملی بزرگ و تشکیل آرایه‌های عاملی که در جدول ۴ ارائه شده و تفسیر یافته‌ها، نگرش‌های ده‌گانه در زیبایی‌شناسی منظر شهری شناسایی شدند که در ادامه به ترتیب معرفی می‌گردند.

جدول ۳- مقدار ویژه و واریانس عامل‌ها

Component	Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative%
A	3.919	10.887	10.887
B	3.056	8.489	19.376
C	2.953	8.202	27.579
D	2.756	7.655	35.234
E	2.371	6.586	41.820
F	2.308	6.410	48.230
G	2.215	6.153	54.382
H	1.798	4.995	59.378
I	1.759	4.887	64.265
J	1.678	4.660	68.925

(منبع: نگارندگان، خروجی نرم‌افزار SPSS)

جدول ۴- آرایه‌های عاملی

	Component										
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	
	31	9	1	3	3	9	4	3	5	7	2
1	1	7	5	5	6	4	8	6	2	1	
2	6	5	4	7	7	6	2	7	2	3	
3	6	5	9	6	5	5	6	7	6	3	
4	2	6	7	4	6	5	8	8	8	4	
5	5	8	5	7	4	6	8	5	5	4	
6	5	9	7	5	3	2	4	5	3	5	
7	8	8	6	7	6	4	8	6	4	4	
8	7	9	4	5	8	7	7	6	5	6	
9	5	6	4	6	6	2	1	4	9	7	
10	5	7	7	6	7	5	4	1	4	6	
11	1	3	8	5	4	5	7	5	8	8	
12	4	3	9	5	6	9	2	5	5	5	
13	6	6	8	7	6	5	4	5	5	1	
14	7	7	7	8	5	7	6	5	7	5	
15	5	8	6	8	5	3	5	3	6	4	
16	8	3	2	4	5	5	5	7	6	2	
17	5	5	4	6	8	6	3	4	6	5	
18	4	6	4	6	4	8	5	2	5	5	
19	4	4	4	6	3	6	4	7	4	4	
20	6	2	1	6	5	4	5	4	6	4	
21	6	3	5	6	4	4	3	3	2	4	
22	4	2	2	5	6	4	7	6	4	6	
	32	2	4	6	5	8	1	5	5	1	3
	33	5	4	2	8	1	6	4	7	8	2
	34	9	4	2	5	6	3	6	3	4	8
	35	5	5	4	3	2	6	8	8	5	6
	36	6	8	4	1	5	3	2	7	7	5
	37	8	7	6	1	3	8	4	3	3	6
	38	6	5	7	2	5	3	3	4	6	8
	39	5	8	5	5	8	6	6	4	4	7
	40	3	6	5	3	4	6	3	5	5	4
	41	3	6	4	4	7	5	5	6	2	9
	42	7	2	5	8	5	8	5	5	1	9
	43	4	5	3	7	9	8	6	4	9	5
	44	3	4	5	2	7	2	1	6	4	5
	45	4	5	3	9	1	1	5	5	5	6
	46	7	6	1	5	7	4	6	4	8	6
	47	4	3	6	2	4	4	2	4	7	3
	48	4	4	6	4	3	9	7	5	4	3
	49	2	4	4	3	2	7	6	6	6	5
	50	8	2	6	3	3	3	6	9	3	5
	51	6	5	6	9	4	7	6	6	6	8
	52	7	1	8	4	7	3	9	2	5	2
	53	6	7	3	6	6	7	5	9	2	6

23	5	4	5	7	4	7	4	3	4	4	54	3	4	8	8	5	3	3	8	6	5
24	3	5	3	4	4	2	6	2	3	7	55	8	6	7	2	2	4	4	8	3	6
25	3	3	6	4	5	8	5	3	3	3	56	5	5	5	2	7	2	9	6	8	7
26	2	5	5	5	5	5	3	8	5	6	57	7	4	8	4	2	5	5	2	5	7
27	3	5	2	3	5	4	7	4	4	5	58	6	7	5	5	3	5	5	3	7	7
28	4	5	5	3	6	7	7	5	5	4	59	2	6	5	4	3	5	4	4	7	7
29	5	6	6	6	4	6	2	6	5	2	60	7	7	3	4	2	6	7	1	3	3
30	5	3	7	5	8	5	5	7	6	8	61	4	2	3	7	5	5	4	2	7	5

(منبع: نگارندگان، بر اساس خروجی نرم‌افزار SPSS)

نگرش محافظه‌کارانه و سستی (عامل A): این عامل دارای مقدار ویژه ۳/۹۲ و

نماینده ۱۱٪ نگرش‌های مشترک است. چهار مرد و یک زن از ۲۶ تا ۵۸ سال، با تحصیلات سبک تا دکتری، مشاغل متنوع، ساکن مشهد، تهران و تربت‌حیدریه به‌صورت معنادار با این عامل همبستگی دارند. این افراد به ۳۱- اصالت و قدمت و پیوستگی تاریخی و ۳۴- میراث فرهنگی و خاطرات جمعی، امتیاز ۹ و به ۵۰- علاقه و دلبستگی به مکان، ۵۵- انگیزش تداعی و خاطره و ۳۷- دعوت‌کنندگی و حضورپذیری، امتیاز ۸ داده‌اند تا اهمیت زیاد ابعاد تاریخی، فرهنگی، احساسی و اجتماعی را بیان کنند. در مقابل امتیاز ۱ به ۱۱- سازه‌های با قابلیت جابجایی و ۱- شکل و فرم و شیب و عوارض زمین و امتیاز ۲ به ۲۶- محصوریت و گشایش فضایی، ۵۹- انعطاف‌پذیری و حق‌انتخاب و ۴- نور طبیعی و سایه نشانه اهمیت کم ویژگی‌های کالبدی، محیطی، بصری و عملکردی است. معیارهای بااهمیت متوسط نیز مجموعه‌ای از ویژگی‌های مختلف هستند تا تناظر این نگاه چندبعدی با تنوع مشخصات مشارکت‌کنندگان را نشان دهند. در مجموع می‌توان این نگرش عمدتاً مردانه را محافظه‌کارانه و سستی دانست.

نگرش جزءنگر و طبیعت‌گرا (عامل B): این عامل با مقدار ویژه ۳/۰۶ نماینده

۸/۵٪ از دیدگاه‌های پژوهش می‌باشد. باز هم چهار مرد و یک زن به‌صورت معناداری با این عامل همبستگی دارند. چهار نفر حدود ۴۰ و یک نفر ۶۱ ساله، چهار کارمند و یک نفر شغل آزاد، با تحصیلات فوق‌دیپلم یا لیسانس و همگی ساکن مشهد هستند. از

نظر آنها ۸- آب‌نما و جریان آب و ۶- بوها و رایحه‌ها، امتیاز ۹ و ۷- درختان و پوشش گیاهی، ۵- صداها و آواها و ۱۵- هنر شهری و آذین‌بندی و ۱۰- مبلمان شهری، امتیاز ۸ دارند تا اهمیت جنبه‌های زیست‌محیطی، بصری و فرمی به‌ویژه در جزئیات مشخص شود. اما امتیاز ۱ به ۵۲- حس کمال و معنویت و ۳۱- اصالت و قدمت و پیوستگی تاریخی و امتیاز ۲ به ۴۲- ارزش‌ها، ۵۰- علاقه و دلبستگی به مکان و ۶۱- کلیت فضای شهری اولویت پایین ابعاد معنایی، بصری و ادراکی را نشان می‌دهد. حضور معیارهای مختلف در میانه جدول مبین عدم نگاه تک بُعدی این دیدگاه است. به‌طورکلی می‌توان این نگرش مردانه را جزءنگر و طبیعت‌گرا دانست که با مجموع ویژگی‌های افراد تناسب دارد.

نگرش فردمحور و نوگرا (عامل C): این عامل مقدار ویژه ۲/۹۵ دارد و نماینده ۸/۲٪ از عقاید مشترک است. چهار زن و یک مرد با این عامل همبستگی معنادار دارند که همبستگی یک نفر منفی است. سن افراد بالای ۵۰ یا نزدیک ۳۰ سال، شغل آنها خانه‌دار و دانشجو و کارمند، با تحصیلات دیپلم تا فوق‌لیسانس می‌باشند، که یک نفر ساکن تهران و بقیه مشهد زندگی می‌کنند. امتیاز ۹ به ۱۲- مصالح و کیفیت ساخت (مهندسی ساز بودن) و عدم فرسودگی کالبدی و امتیاز ۸ به ۵۷- احساس غرور مدنی و کرامت شهروندان، ۵۴- جذابیت و نو بودن و تازگی و ۱۳- منظر شبانه و امتیاز ۷ به ۱۴- تمیزی و نگهداری، تأکید بر ویژگی‌های کالبدی، فرمی و ادراکی را مشخص می‌نماید. در مقابل امتیاز ۱ به ۴۶- نشانه‌ها و امتیاز ۲ به ۳۴- میراث فرهنگی و خاطرات جمعی و ۳۳- محیط فرهنگی - اجتماعی نشان‌دهنده اهمیت کم وجه اجتماعی- فرهنگی است. در میان معیارهای متوسط نیز ابعاد بصری و عملکردی- فعالیتی حضور پررنگی دارند. در مجموع این نگرش زنانه که متمرکز بر معیارهای عینی است را باید عمدتاً فردمحور و قدری نوگرا بشمار آورد.

نگرش شهرت‌گرا و کل‌نگر (عامل D): این عامل دارای مقدار ویژه ۲/۷۶ و نماینده ۷/۷٪ از نگرش‌های پژوهش می‌باشد. یک زن و سه مرد، با سن ۳۱ تا ۶۹ سال، تحصیلات سیکل تا لیسانس، مشاغل خانه‌دار و آزاد و بازنشسته، و ساکن مشهد و تهران با این عامل همبستگی معنادار دارند. در نظر آنها ۴۵- شهرت و منحصر به فرد بودن، امتیاز ۹ و ۵۴- جذابیت و نو بودن و تازگی، ۳۳- محیط فرهنگی- اجتماعی، ۱۵- هنر شهری و آذین‌بندی و ۴۲- ارزش‌ها، امتیاز ۸ و ۶۱- کلیت فضای شهری امتیاز ۷ دارند که بیانگر رویکرد هویتی- ادراکی با توجه به ویژگی‌های بصری و محیطی است. در مقابل این افراد به ۳۷- دعوت‌کنندگی و حضورپذیری، امتیاز ۱ و به ۵۵- انگیزش تداعی و خاطره و ۵۶- آرامش و تراکم جمعیتی و ساختمانی کم، امتیاز ۲ داده‌اند تا مشخص شود که ابعاد اجتماعی، کالبدی و احساسی اولویت کمتری برایشان دارند. در بخش میانی نیز می‌توان معیارهای متنوع زیست‌محیطی، فعالیت، فرهنگی و ... را یافت. در نتیجه این نگرش مردانه معیارهای ذهنی را مهم‌تر دانسته و ضمن شهرت‌گرایی (برند بودن) به کلی‌نگری اهمیت داده است.

نگرش عمل‌گرا و محیط‌محور (عامل E): مقدار ویژه این عامل ۲/۳۷ است و دیدگاه‌های ۶/۶٪ از افراد را نمایندگی می‌کند. چهار مرد و یک زن از ۱۹ تا ۶۱ سال، با تحصیلات دیپلم تا دکتری، با مشاغل متفاوت و ساکن تهران، مشهد و تربت‌حیدریه به صورت معنادار با این عامل همبستگی دارند. آنان معتقدند ۴۳- کارایی و کیفیت زندگی، امتیاز ۹ و ۳۹- پیاده‌مداری، ۸- آب‌نما و جریان آب، ۳۰- دسترسی و ۳۲- منظر بام، امتیاز ۸ دارند و این توجه به وجوه عملکردی، کالبدی، محیطی و بصری نشانگر حساسیت به ویژگی‌های ملموس می‌باشد. در مقابل به ۴۵- شهرت و منحصر به فرد بودن و ۳۳- محیط فرهنگی- اجتماعی، امتیاز ۱ و به ۶۰- هویت و حس مکان، ۵۵- انگیزش تداعی و خاطره، ۵۷- احساس غرور مدنی و کرامت شهروندان و ۴۹- معنی محیط و فضا، امتیاز ۲ داده‌اند تا اولویت پایین ابعاد هویتی، اجتماعی و

ادراکی معلوم گردد. در میانه جدول نیز ابعاد عملکردی، کالبدی، بصری و زیست‌محیطی در نیمه مهم‌تر و ویژگی‌های هویتی، اجتماعی، ادراکی و معنایی در نیمه کم‌اهمیت‌تر می‌باشند. بدین ترتیب این نگرش مردانه با نگاه عمل‌گرا را باید محیط‌محور هم دانست.

نگرش تخصصی و معمارانه (عامل F): این عامل با مقدار ویژه ۲/۳۱ نماینده

۶/۴٪ از دیدگاه‌های مشترک است. سه زن که دو نفرشان ۲۲ ساله، دانشجوی معماری و ساکن تربت‌حیدریه و نفر سوم ۴۶ ساله با مدرک سیکل، خانه‌دار و ساکن مشهد است، به‌صورت معناداری با این عامل کاملاً زنانه همبستگی دارند. این افراد به ۱۲- مصالح و کیفیت ساخت (مهندسی ساز بودن) و عدم فرسودگی کالبدی و ۴۸- ادراک و منظر ذهنی، امتیاز ۹ و به ۲۵- سلسله‌مراتب و ۱۸- وضوح و خوانایی و نفوذپذیری بصری، امتیاز ۸ داده‌اند تا جایگاه برخی وجوه کالبدی، بصری و ادراکی مشخص شود. درعین‌حال امتیاز ۱ به ۳۲- منظر بام و امتیاز ۲ به ۹- یادمان و تزئینات و عناصر ساختمانی ویژه، ۲۴- ابهام و پیچیدگی و تضاد و ۴۴- تداوم جداره‌های فعال و پیوستگی فضایی یعنی برخی ابعاد بصری و کالبدی اولویت پایین دارند. جنبه‌های کالبدی، بصری و ادراکی در میان معیارهای متوسط نیز هستند. هم‌زمانی اهمیت زیاد، متوسط و کم برای ابعاد کالبدی و بصری به خاطر تخصص معماری است، این نگرش بیشتر تخصصی و معمارانه به حساب می‌آید.

نگرش طبیعت‌محور و معناگرا (عامل G): این عامل دارای مقدار ویژه ۲/۲۲ و

نماینده ۶/۲٪ از نگرش‌های تحقیق است. یک زن و دو مرد ۵۱ تا ۶۵ ساله، با تحصیلات سیکل تا فوق‌لیسانس، مشاغل خانه‌دار، کارمند و ساکن مشهد با آن همبستگی معنادار دارند. امتیاز ۹ به ۵۲- حس کمال و معنویت و امتیاز ۸ به ۴- نور طبیعی و سایه، ۷- درختان و پوشش گیاهی و ۱- شکل و فرم و شیب و عوارض زمین و امتیاز ۷ به ۸- آب‌نما و جریان آب و ۶۰- هویت و حس مکان نشان از جایگاه ویژه

ابعاد زیست‌محیطی و معنایی دارد. امتیاز ۱ به ۹- یادمان و تزئینات و عناصر ساختمانی ویژه و ۴۴- تداوم جداره‌های فعال و پیوستگی فضایی و امتیاز ۲ به ۳۶- تعاملات اجتماعی و پاتوق و ۱۲- مصالح و کیفیت ساخت (مهندسی ساز بودن) و عدم فرسودگی کالبدی نیز بیانگر اهمیت پایین ابعاد کالبدی و اجتماعی می‌باشد. ویژگی‌های عملکردی- فعالیت، بصری و احساسی- ادراکی هم در میانه جدول هستند. کمتر نگرشی اینچنین واضح ابعاد مختلف را درجه‌بندی کرده که متأثر از سن و باورهای مشارکت‌کنندگان این نگرش طبیعت‌محور، معناگرا و مذهبی است که به دنبال رجعت به طبیعت و معنویت می‌باشند.

نگرش اجتماعی و تجربه‌گرا (عامل H): این عامل مقدار ویژه ۱/۸ دارد و نماینده ۵٪ از نگرش‌های پژوهش است. تنها یک زن ۳۹ ساله، لیسانسه، خانه‌دار و ساکن مشهد به صورتی معنادار با این عامل همبستگی دارد. از منظر این نگرش ۵۳- حیات و سرزندگی و ۵۰- علاقه و دلبستگی به مکان، امتیاز ۹ و ۳۵- اجتماعات محلی، ۵۴- جذابیت و نو بودن و تازگی و ۵۵- انگیزش تداعی و خاطره، امتیاز ۸ داشتند که نشانه اهمیت ابعاد اجتماعی، ادراکی و کالبدی است. اما ۶۰- هویت و حس مکان، امتیاز ۱ و ۵۷- احساس غرور مدنی و کرامت شهروندان، ۲۴- ابهام و پیچیدگی و تضاد و ۵۲- حس کمال و معنویت، امتیاز ۲ گرفته‌اند که بیانگر اولویت پایین ابعاد هویتی، احساسی و بصری است. حضور بیشتر معیارهای اجتماعی، ادراکی و کالبدی در نیمه مهم و اکثر ویژگی‌های بصری، هویتی و عملکردی در نیمه دیگر نشان می‌دهد این نگرش انحصاری زنانه بیشتر تجربه‌گرا و اجتماعی است.

نگرش کاربردی و جامعه‌گرا (عامل I): مقدار ویژه این عامل ۱/۷۶ است و نظرات ۴/۹٪ از افراد را نمایندگی می‌کند. یک زن و دو مرد ۴۱ تا ۵۲ ساله، با تحصیلات دیپلم تا فوق‌لیسانس، مشاغل خانه‌دار و کارمند، ساکن مشهد و تربت‌حیدریه با این عامل به‌صورت معنادار همبستگی دارند. آنان معتقدند ۹- یادمان و تزئینات و

عناصر ساختمانی ویژه و ۴۳- کارایی و کیفیت زندگی، امتیاز ۹ و ۳۳- محیط فرهنگی - اجتماعی و ۱۱- سازه‌های با قابلیت جابجایی، امتیاز ۸ دارند که نشان‌دهنده توجه به ابعاد کالبدی، عملکردی و اجتماعی است. اما امتیاز ۱ به ۳۲-منظر بام و ۴۴- ارزش‌ها و امتیاز ۲ به ۲- جنس و بافت زمین و کف‌سازی، ۲۱- تکرار و ریتم و ۱- شکل و فرم و شیب و عوارض زمین نشان می‌دهد که وجوه بصری، فرهنگی و محیطی جایگاه شاخصی ندارند. در میانه جدول نیز معیارهای متنوع معنایی، احساسی، هویتی، ادراکی و... بیانگر توجه همزمان به ابعاد مختلف می‌باشند. این نگرش تقریباً مردانه واجد رویکردی کاربردی است که معیارهای اجتماعی را نیز مهم می‌شمارد، که با شرایط سنی و ویژگی‌های میان‌سالی افراد متناسب می‌باشد.

نگرش مدنی و فرهنگ‌محور (عامل J): این عامل با مقدار ویژه $1/68$ نماینده 47% از دیدگاه‌های تحقیق است. یک زن ۶۶ ساله ساکن مشهد، فوق‌دیپلم و بازنشسته با این عامل همبستگی معنادار دارد اما یک مرد ۸۲ ساله مشغول با تحصیلات ابتدایی و شغل آزاد همبستگی معکوس دارد. در این دیدگاه ۴۲- ارزش‌ها، امتیاز ۹ و ۳۸- رویدادها و جشن‌ها و مراسم، ۳۴- میراث فرهنگی و خاطرات جمعی و ۵۱- احساس ایمنی و امنیت، امتیاز ۸ و ۵۷- احساس غرور مدنی و کرامت شهروندان، امتیاز ۷ دارند تا تأکید بر ابعاد فرهنگی، عملکردی و ادراکی مشخص گردد. در سوی مقابل نیز امتیاز ۱ به ۱- شکل و فرم و شیب و عوارض زمین و ۱۳- منظر شبانه و امتیاز ۲ به ۱۶- فرم و هندسه و سبک، ۲۹- دید و چشم‌اندازهای مناسب و متنوع و ۵۲- حس کمال و معنویت نشانه اولویت پایین‌تر ویژگی‌های فرمی، بصری و معنایی می‌باشد. مشابه برخی نگرش‌های دیگر اهمیت متوسط به معیارهای متنوعی اختصاص یافته که باز نشانگر نگاه چندبُعدی در این دیدگاه زنانه می‌باشد، هرچند رویکرد مدنی و محوریت فرهنگ بارز است.

نتیجه‌گیری

نگرش‌های ۱- محافظه‌کارانه و سنتی، ۲- جزء‌نگر و طبیعت‌گرا، ۳- فردمحور و نوگرا، ۴- شهرت‌گرا و کل‌نگر، ۵- عمل‌گرا و محیط‌محور، ۶- تخصصی و معمارانه، ۷- طبیعت‌محور و معناگرا، ۸- اجتماعی و تجربه‌گرا، ۹- کاربردی و جامعه‌گرا و ۱۰- مدنی و فرهنگ‌محور، به کمک تفسیر آرایه‌های عاملی شناسایی شدند تا درک بهتری از دیدگاه‌های مختلف در زیبایی‌شناسی منظر شهری به‌ویژه در مقیاس خرد یعنی فضای شهری (شامل خیابان‌ها و میدان‌ها) بوجود آید.

بارزترین ویژگی مشترک میان نگرش‌های ده‌گانه حاصل از تحلیل عاملی کیو، نگاه چندبعدی است. غالب نگرش‌ها، همزمان به ابعاد مختلف ارزیابی زیبایی منظر شهری اعم از فرمی، بصری، کالبدی، زیست‌محیطی، عملکردی، فعالیتی، اجتماعی، تاریخی، فرهنگی، احساسی، ادراکی، معنایی و هویتی توجه داشته، اما اهمیت تمامی معیارهای هیچ بُعدی را برابر ندانسته‌اند. توجه بیشتر نگرش‌ها به ویژگی‌های متفاوت یا به بیان دیگر پراکندگی رتبه‌بندی معیارهای یک بُعد، به معنی نبود مرزبندی‌های تئوریک در نظر مردم و توجه صرف آنها به تجربه زیبایی‌شناختی می‌باشد و نشان می‌دهد که برخلاف تصور رایج، غالب شهروندان لزوماً تمرکز خاصی بر وجوه ذهنی، ادراکی و معنایی ندارند و ابعاد محیطی، کالبدی، بصری و عملکردی که عینی تلقی می‌شوند را نیز مدنظر دارند و بر اساس دیدگاه خود معیارهای متنوع عینی و ذهنی را مشخص می‌سازند.

در میان مشخصات مشارکت‌کنندگان (به‌جز تخصص در هنر و معماری) تنها جنسیت را می‌توان بر نگرش افراد مؤثر دانست چرا که عامل‌های A, B, D, E, G و I عمدتاً مردانه و عامل‌های C, F, H و J غالباً زنانه هستند، و همبستگی معکوس مرد در عامل J نیز تمایز جنسیتی نگرش‌های قبل را به تضاد بدل می‌کند. در تبیین تمایز نگرش‌های زنانه و مردانه باید نوع و سطح حضور، تجربه و مشارکت آنان در شهر و

نگرش‌ها در زیبایی‌شناسی منظر شهری ۱۰۳

فرصت‌های موجود برای هرکدام را مؤثر دانست که باعث بروز دغدغه‌های متفاوت و در نتیجه نگرش‌های متباین شده است.

محدودیت پژوهش: گرچه انتخاب مشارکت‌کنندگان از تمام شهرها می‌توانست منجر به شناسایی نگرش‌های متنوع‌تری گردد، اما با توجه به محدودیت توان هزینه و زمان پژوهش، سعی شد انتخاب شهرها با گستردگی جغرافیایی قابل قبولی صورت گیرد تا گوناگونی و تفاوت مقیاس‌ها برای نمایندگی کل تا حد ممکن به وجود آید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- آژند، یعقوب. (۱۳۷۴)، *زیبایی‌شناسی و نقد هنر*، تهران: انتشارات مولی.
- آل هاشمی، آیدا و منصوری، سید امیر. (۱۳۹۶)، «منظر؛ مفهومی در حال تغییر، نگاهی به سیر تحول مفهوم منظر از رنسانس تاکنون»، *مجله علمی- پژوهشی باغ نظر*، سال چهاردهم، شماره ۵۷: ۴۴-۳۳.
- امین زاده، بهناز. (۱۳۹۴)، *ارزش‌ها در طراحی منظر شهری: پایداری، زیبایی و هویت*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- برازجانی، مهسا؛ خراسانی زاده، محسن و نوروزیان ملکی، سعید. (۱۳۹۸)، «بهبودی منظر حاشیه بزرگراه‌های درون‌شهری (موردپژوهی: بلوار چمران شیراز)»، *مجله علمی- پژوهشی دانش شهرسازی*، سال سوم، شماره ۲: ۱۱۴-۹۹.
- بیگ‌زاده، فرزانه؛ پورشیخعلی، ایمان و سیدی، سمیه. (۱۳۹۳)، «آشنایی با مفهوم نگرش در بازاریابی»، کنفرانس بین‌المللی حسابداری، اقتصاد و مدیریت مالی، ۴-۵ آبان ۱۳۹۳، تهران.
- پاکزاد، جهان‌شاه و ساکی، الهه. (۱۳۹۳)، «تجربه زیبایی‌شناختی محیط»، *مجله علمی- پژوهشی هنرهای زیبا*، سال نوزدهم، شماره ۳: ۱۴-۵.
- پرتجان، الیزابت. (۲۰۰۵)، *زیبایی و هنر ۱۷۵۰ تا ۲۰۰۰ م*، ترجمه: سعید خاوری نژاد، تهران: انتشارات سوره مهر.
- پوراحمد، احمد؛ حاتمی نژاد، حسین و احمدی، محمد. (۱۳۹۳)، «سنجش میزان مشارکت شهروندان در زیباسازی شهری (مطالعه موردی: منطقه ۶ تهران)»، *مجله علمی- پژوهشی پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری*، سال دوم، شماره ۳: ۳۲۲-۳۰۳.
- پورتیوس، ج. داگلاس. (۱۹۹۶)، *زیبایی‌شناسی محیط‌زیست: نظریه‌ها، سیاست‌ها و برنامه‌ریزی*، ترجمه: محمدرضا مثنوی، مشهد: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- پورجعفر، محمدرضا؛ تقوایی، علی‌اکبر؛ آزاد فلاح، پرویز و صادقی، علیرضا. (۱۳۹۳)، «بازخوانی ابعاد زیبایی‌شناسی محیطی فرم شهر؛ موردپژوهی: استخوان‌بندی اصلی شهر تاریخی اصفهان»، *مجله علمی- پژوهشی مدیریت شهری*، سال سیزدهم، شماره ۳۵: ۱۰۲-۸۷.
- توسلی، محمود و بنیادی، ناصر. (۱۳۷۱)، *طراحی فضای شهری*، تهران: مرکز مطالعات معماری و شهرسازی ایران.

نگرش‌ها در زیبایی‌شناسی منظر شهری ۱۰۵

- جعفری‌ها، رضا. (۱۳۹۴)، ادراک منظر مبتنی بر زیبایی‌شناسی اسلامی (نمونه موردی: منظر شهر اسلامی-ایرانی)، رساله دکتری رشته معماری، دانشگاه تربیت مدرس.
- جعفری‌ها، رضا. (۱۳۹۶)، *زیبایی‌شناسی منظر شهری*، قزوین: انتشارات جهاد دانشگاهی قزوین.
- حبیبی، امین. (۱۳۹۶)، «رویکردهای نوین در پژوهش زیبایی‌شناسی منظر»، *مجله علمی- پژوهشی باغ نظر*، سال چهاردهم، شماره ۴۹: ۷۲-۶۵.
- خاک‌زند، مهدی؛ محمدی، مریم؛ جم، فاطمه و آقابرگی، کوروش. (۱۳۹۳)، «شناسایی عوامل مؤثر بر طراحی بدنه‌های شهری با تأکید بر ابعاد زیبایی‌شناسی و زیست‌محیطی»، *مجله علمی- پژوهشی مطالعات شهری*، سال سوم، شماره ۱۰: ۲۶-۱۵.
- خلوصی، مهدی؛ بهزادفر، مصطفی و محمدی، مریم. (۱۳۹۳)، «تبیین عوامل مؤثر بر طراحی بدنه خیابانی مبتنی بر دلالت‌های زیبایی‌شناسانه نمونه موردی: خیابان بهار، منطقه ۷ شهرداری تهران»، *مجله علمی- پژوهشی معماری و شهرسازی پایدار*، سال دوم، شماره ۱: ۴۲-۲۷.
- خنیفر، حسین و مسلمی، ناهید. (۱۳۹۵)، *اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی (جلد ۱)*، تهران: نگاه دانش.
- خوشگویان فرد، علیرضا. (۱۳۸۶)، *روش‌شناسی کیو*، تهران: انتشارات مرکز تحقیقات صداوسیما.
- دانایی‌فرد، حسین؛ حسینی، یعقوب و شیخها، روزبه. (۱۳۹۲)، *روش‌شناسی کیو: شالوده‌های نظری و چارچوب انجام پژوهش*، تهران: انتشارات صفار.
- رجبی، آریتا. (۱۳۹۰)، «شیوه‌های مشارکت شهروندی در فرآیندهای توسعه شهری»، *مجله علمی- پژوهشی آمایش محیط*، سال چهارم، شماره ۱۲: ۱۱۶-۱۰۱.
- سوانه، پی‌یر. (۲۰۰۴)، *مبانی زیباشناسی*، ترجمه: محمدرضا ابوالقاسمی، تهران: انتشارات ماهی.
- شکور، علی؛ عبدالله‌زاده‌فرد، علیرضا و محمدی، زهرا. (۱۳۹۶)، «تأثیر منظر رودکنارهای شهری در توسعه پایدار (نمونه موردی: رودخانه سلطان‌آباد شیراز)»، *مجله علمی- پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، سال هشتم، شماره ۳۱: ۳۳۹-۳۲۱.
- صرافی، مظفر و محمدی، علیرضا. (۱۳۹۶)، «سنجش کیفیت محیط شهری؛ مطالعه موردی: محله‌های شهر برازجان»، *مجله علمی- پژوهشی دانش شهرسازی*، سال اول، شماره ۱: ۵۳-۳۷.
- کریمی‌مشاور، مهرداد. (۱۳۹۲)، «رویکردها و روش‌ها در زیبایی‌شناسی شهری»، *مجله علمی- پژوهشی باغ نظر*، سال دهم، شماره ۲۴: ۵۶-۴۷.

- کریمی مشاور، مهرداد؛ سجاذزاده، حسن و وحدت، سلمان. (۱۳۹۴)، «سنجش اولویت‌های خوانش منظر فضاهاى شهری از دیدگاه شهروندان (نمونه موردی: میدان‌های شهری همدان)»، *مجله علمی- پژوهشی باغ نظر*، سال دوازدهم، شماره ۳۷: ۱۴-۳.
- کلی، مایکل. (۱۹۹۸)، *دایره المعارف زیبایی‌شناسی*، ترجمه: مشیت علایی، تهران: انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات هنری: گسترش هنر.
- گات، بریس و مک آیورلویس، دومینیک. (۲۰۰۱)، *دانشنامه زیبایی‌شناسی*، ترجمه: منوچهر صانعی دره بیدی، تهران: انتشارات موسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری، متن.
- گروت، یورگ کورت. (۱۹۸۷)، *زیبایی‌شناسی در معماری*، ترجمه: جهان‌شاه پاکزاد و عبدالرضا همایون، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- گلکار، کوروش. (۱۳۸۷)، «محیط بصری شهر؛ سیر تحول از رویکرد تزیینی تا رویکرد پایدار»، *مجله علمی- پژوهشی علوم محیطی*، سال پنجم، شماره ۴: ۹۵-۱۱۳.
- لنگ، جان تی. (۱۳۸۱)، *آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط*، ترجمه: علیرضا عینی‌فر، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ماهان، امین و منصوری، سید امیر. (۱۳۹۶)، «تدوین مدل ارزیابی منظر (با مروری بر روش‌ها و رویکردهای جاری ارزیابی منظر»، *مجله علمی- پژوهشی باغ نظر*، سال چهاردهم، شماره ۵۶: ۳۳-۴۲.
- منصوری، سید امیر و فروغی، مه‌دا. (۱۳۹۷)، «مفهوم طراحی مشارکتی منظر»، *مجله علمی- پژوهشی باغ نظر*، سال پانزدهم، شماره ۶۲: ۲۴-۱۷.
- مولوی، مهرناز. (۱۳۸۳)، «نقش دانایی در احساس زیبایی»، *مجله علمی- پژوهشی هنرهای زیبا*، سال هشتم، شماره ۱۸: ۱۲-۵.
- مولوی، مهرناز. (۱۳۸۴)، «تحلیل فرمال فضای شهری و پایه‌های فلسفی آن»، *مجله علمی- پژوهشی هنرهای زیبا*، سال نهم، شماره ۲۱: ۳۴-۲۷.
- مهاجر، شهروز و تاج‌الدینی، مرجان. (۱۳۹۳)، *پیشینه زیباسازی شهر تهران*، تهران: پیکره.
- میرزایی، خلیل. (۱۳۹۵)، *پژوهش، پژوهشگری و پژوهشنامه‌نویسی*، تهران: انتشارات فوژان.
- نسر، جک ال. (۱۳۹۳)، *تصویر ذهنی ارزیابان از شهر*، ترجمه: مسعود محل چالی، تهران: انتشارات آرمان‌شهر.
- نقی‌زاده، محمد. (۱۳۹۰)، *فضاهای باز شهری*، تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.

- نقی‌زاده، محمد. (۱۳۹۳)، *شهر زیبا (مبانی، عوامل و معیارها)*، اصفهان: انتشارات سازمان فرهنگی-تفریحی شهرداری اصفهان.
- نیک‌رفتار، طیبه. (۱۳۹۰)، *روش کیو و کاربرد آن در یک مطالعه موردی: گونه‌شناسی ذهنیت نخبگان در مورد راه‌های مدیریت دولت افقی در ایران*، تهران: انتشارات نگاه دانش.
- Arriaza, M; Cañas-Ortega, J. F; Cañas-Madueño, J. A; and Ruiz-Aviles, P. (2004). "Assessing the visual quality of rural landscapes." **Journal of Landscape and Urban Planning**, 69, 115-125.
- Arthur, L. M; Daniel, T. C; and Boster, R. S. (1977). "Scenic assesment: an overview." **Journal of Landscape Planning**, 4, 109-129.
- Briggs, D., and France, J. (1980), "Landscape evaluation: a comparative study." **Journal of Environmental Management**, 263-275.
- Chen, B; Ochieng, A; and Bao, Z. (2009). "Assessment of aesthetic quality and multiple functions of urban green space from the users' perspective: The case of Hangzhou Flower Garden, China." **Journal of Landscape and Urban Planning**, 93, 76-82.
- Chen, Z; Xu, B; and Devereux, B. (2016). "Assessing public aesthetic preferences towards some urban landscape patterns: The case study of two different geographic groups." **Journal of Environmental Monitoring and Assessment**, 188, 4-20.
- Cowan, R. (2005). **The dictionary of urbanism**. Wiltshire, England: Streetwise Press.
- Daniel, T. C; and Vining, J. (1983). "Methodological issues in the assessment of landscape quality." **Journal of Behavior and the Natural Environment**, 6, 39-84.
- Jorgensen, A. (2011). "Beyond the view: Future directions in landscape aesthetics research." **Journal of Landscape and Urban Planning**, 100, 353-355.
- Kirillova, K; Fu, X; Lehto, X; and Cai, L. (2014). "What makes a destination beautiful? Dimensions of tourist aesthetic judgment". **Journal of Tourism Management**, 42, 282-293.
- Lawenthal, D. (1975). "Past time, present place: Landscape and memory." **Journal of Geographical Review**, 65, 1-36.

- Nohl, W. (2001). "Sustainable landscape use and aesthetic perception-preliminary reflections on future landscape aesthetics." *Journal of Landscape and Urban Planning*, 54, 223-237.
- Weber, R., Schnier, J., and Jacobsen, T. (2008). "Aesthetics of streetscapes: Influence of fundamental properties on aesthetic judgements of urban space." *Journal of Perceptual and Motor Skills*, 106, 128-146.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پیوست: کارت‌های کیو

<p>شکل و فرم و شیب و عوارض زمین: شکل و فرم زمین و شیب آن و انواع عوارض و پستی و بلندی‌ها مانند کوه و تپه</p>	<p>جنس و بافت زمین و کفسازی: جنس و بافت سطح زمین و کفسازی و ویژگی‌های قابل احساس و تاثیرگذار آن</p>	<p>هوا و ویژگی‌های اقلیمی: هوای خوب و تمیز و معتدل و سایر ویژگی‌های اقلیمی مانند باد و جریان هوا</p>	<p>نور طبیعی و سایه: بهره‌گیری از نور طبیعی و نیز سایه‌های ایجاد شده توسط ساختمان‌ها و دیگر عناصر فضای شهری</p>
<p>تمیزی و نگهداری: تمیزی و نظافت و نیز رسیدگی و حفظ و نگهداری ساختمان‌ها و دیگر عناصر فضای شهری</p>	<p>منظر شبانه: نورپردازی فضای شهری و ساختمان‌ها و دیگر عناصر موجود و ویژگی‌های عناصر منظر شبانه</p>	<p>مصالح و کیفیت ساخت (مهندسی ساز بودن) و عدم فرسودگی کالبدی: مصالح مورد استفاده در ساختمان‌ها و کیفیت ساخت آنها و دیگر عناصر فضای شهری و عدم فرسودگی کالبدی آنها</p>	<p>سازه‌های با قابلیت جابجایی: ایستگاه‌های اتوبوس و تاکسی و دوچرخه، کیوسک‌ها و باجه‌های روزنامه، پل‌های عابر پیاده، چراغ‌های راهنمایی، تابلوهای تبلیغاتی و دیگر سازه‌های متحرک و ویژگی‌های آنها</p>
<p>هنر شهری و آذین‌بندی: استفاده از هنر محیطی و شهری مانند نقاشی دیواری و نیز اجرای موسیقی و نمایش خیابانی و همچنین آذین‌بندی در هنگام جشن‌ها و مناسبت‌ها</p>	<p>فرم و هندسه و سبک: فرم و شکل و هندسه فضای شهری و توده‌ها و ساختمان‌ها و سبک و شیوه معماری آنها</p>	<p>رنگ و بافت: رنگ و بافت ساختمان‌ها و سازه‌ها و سطوح و دیگر عناصر فضای شهری</p>	<p>وضوح و خوانایی و نفوذپذیری بصری: وضوح و خوانایی فضای شهری و قرارگیری در معرض دید و اشراف مناسب به آن بدون ایجاد مزاحمت</p>
<p>همانگی و هم‌نشینی با زمینه: توجه به قواعد معماری زمینه و بافت موجود و مجاورت و همانگی با ویژگی‌های زمینه</p>	<p>تاکید و تمرکز و تراکم: تاکید و تمرکز بر برخی ساختمان‌ها و یا عناصر فضای شهری و افزایش تراکم و شدت برخی عناصر و ویژگی‌های آن</p>	<p>محصوریت و گشایش فضایی: خیابان‌ها و فضاهای وسیع و نیز تنگ و گشاد شدن بخش‌هایی از فضا</p>	<p>سلسله مراتب: سلسله مراتب در ساختمان‌ها و دیگر عناصر و ویژگی‌های فضای شهری</p>
<p>دید و چشم‌اندازهای مناسب و متنوع: تنوع دیدها و چشم‌اندازهای بسته و بانوراما درون فضای شهری و راهبردی و محوری به منظر و نشانه‌های شهری و بالعکس</p>	<p>دسترسی: مجاورت و دسترسی راحت به مراکز تفریحی و تجاری و حمل و نقل عمومی و گذرها و نقاط مختلف شهر</p>	<p>اصالت و قدمت و پیوستگی تاریخی: اصالت و قدمت محیط و ساکنان و حفظ ویژگی‌های هویت‌ساز بافت (حتی مصالح بومی) در تغییرات و توسعه‌های بعدی و پیوستگی تاریخی در زمینه موجود</p>	<p>منظر بام: منظر بام محل از درون و بیرون فضای شهری</p>
<p>ارزش‌ها: توجه به اصول و ارزش‌های پذیرفته شده و مورد احترام جامعه</p>	<p>اختلاط کاربری‌ها و سازگاری فعالیتی: همانگی و تناسب در ترکیب کاربری‌ها در عین گوناگونی و اختلاط فعالیت‌ها و تنوع کاربری‌ها بویژه فرهنگی و رفاهی و حضور کاربری‌های خاص (مانند کافی‌شاپ و ...)</p>	<p>گره‌های فعالیتی و کالبدی: وجود نقاطی شاخص با معماری ویژه و همگن و تلاقی مسیرها و تمرکز فعالیت‌ها بویژه فعالیت‌های گروهی و بازی‌هایی مانند شطرنج و تخته‌نرد و ...</p>	<p>پیاده‌مداری: وجود عملکردهای جاذب و مشوق پیاده‌روی و حضور دستفروش‌ها و تفکیک فعالیت پیاده و سواره و حتی پیاده‌روه‌های مسقف و تعریف مسیر ویژه دوچرخه</p>

<p>نشانه‌ها: بناهای تاریخی و ساختمان‌ها و سازه‌های با ارزش معماری یا عناصر سبز و طبیعی (واقع در فضای شهری یا قابل رویت از آن) که در منظر پس زمینه خود به طور شاخص و برجسته ادراک شوند</p>	<p>شهرت و منحصر بفرد بودن: شناخته شده بودن و شهرت و سرشناسی و منحصر بفرد بودن فضای شهری</p>	<p>تداوم جداره‌های فعال و پیوستگی فضایی: حفظ و تداوم فعالیت در جداره‌های طبقه همکف (عدم جدایی جداره‌های فعال) و امتداد خطوط ساختمان‌ها و تداوم قواعد در بدنه‌ها و پیوستگی فضایی (عدم وقفه بخاطر عقب نشینی‌های غیرمعمول)</p>	<p>کارآیی و کیفیت زندگی: کارآیی فضای شهری از جهات مختلف و تامین بستر مناسب و کیفیت بالای زندگی</p>
<p>حیات و سرزندگی: جنب و جوش و هیاهو و حیات و سرزندگی و پویایی و رفت و آمد حتی تا پاسی از شب</p>	<p>جذابیت و نو بودن و تازگی: جذابیت فضایی برای مردم و شیک و مجلل و نو و پیشرفته بودن ساختمان‌ها و دیگر عناصر فضای شهری</p>	<p>انگیزش تداعی و خاطره: تحریک ذهن و تخیل و انگیزش خاطرات و یادآوری و احیای خاطره‌های ذهنی و نوستالژی</p>	<p>آرامش و تراکم جمعیتی و ساختمانی کم: خلوتی و آرامش و سکوت و تراکم جمعیتی و ساختمانی کم و ساختمان‌های ویلایی</p>
<p>هویت و حس مکان: شخصیت یا هویت مکان ناشی از عناصر، ویژگی‌ها، رخدادها و فعالیت‌های جاری در آن، که با تجربه حس مکان درک می‌شود</p>	<p>انعطاف پذیری و حق انتخاب: انعطاف‌پذیری عناصر و ویژگی‌های فضای شهری و حق انتخاب میان رخدادها و فعالیت‌ها</p>	<p>خلاقیت و ابتکار: خلاقیت، نوآوری و ابتکار در برنامه‌ریزی، طراحی و اجرای فضای شهری و عناصر، ویژگی‌ها،</p>	<p>احساس غرور مدنی و کرامت شهروندان: احساس افتخار و غرور مدنی شهروندان و کرامت آنان بخاطر ویژگی‌های فضای شهری</p>
<p>حس کمال و معنویت: حس معنویت و احساس کمال مطلوب و فضای عرفانی و روحانی</p>	<p>درختان و پوشش گیاهی: نوع و گونه‌ها، موقعیت مکانی، وضعیت، ابعاد، سایه‌اندازی و سایر ویژگی‌های درختان، گیاهان، باغچه‌ها یا فضاهای سبز و چمن‌کاری</p>	<p>بوها و رایحه‌ها: بوها و رایحه‌های مختلف مانند گلها و گیاهان، شیرینی، ادویه‌ها، قهوه و ...</p>	<p>صداها و آواها: صداها و آواهای متفاوت مانند صدای آب و آوای موسیقی و آذان و ...</p>
<p>کلیت فضای شهری: توجه به کلیت فضای شهری بجای تمرکز بر اجزا و عناصر و ویژگی‌های آن</p>	<p>آبنما و جریان آب: آبهای جاری و راکد بصورت آبنما و فواره، جوی‌ها و رودها، استخرها و دریاچه‌ها به شکل مصنوعی و طبیعی بصورت دائمی و فصلی و قرارگیری در کنار دریا</p>	<p>یادمان و تزئینات و عناصر ساختمانی ویژه: یادمان و مجسمه موجود در فضای شهری و تزئینات و عناصر ساختمانی خاص مانند ویتترین‌ها و دکورها و تابلوهای مغازه‌ها، پنجره‌ها، درها، کنج‌ها، بالکن‌ها، نرده‌ها و حفاظ‌ها</p>	<p>مبلمان شهری: انواع علائم، نیمکت‌ها، سطل‌های زباله، راه‌بندها و نرده‌ها و سایر اثاثیه شهری و ویژگی‌های آنها</p>
<p>احساس ایمنی و امنیت: احساس ایمنی و امنیت و آرامش خاطر در فضای شهری و سرعت پایین وسایل نقلیه</p>	<p>تکرار و ریتم: تکرار و الگو و ریتم در ترکیب توده‌های ساختمانی و دیگر ویژگی‌ها و عناصر فضای شهری</p>	<p>تقارن و تعادل: تقارن و تعادل در توده‌های ساختمانی و دیگر عناصر فضای شهری و هماهنگی ارتفاعی در خط آسمان</p>	<p>مقیاس و تناسبات بصری: مقیاس و اندازه و تناسبات و ویژگی‌های بصری ساختمان‌ها و دیگر عناصر فضای شهری</p>

<p>معنی محیط و فضا: درک معنی محیط و فضا (جاذبه مفهومی) که عدم دستیابی به آن باعث احساس ناشناختگی و غریبگی می‌گردد</p>	<p>تنوع و گوناگونی و تغییر: تنوع فرم‌ها و نماها و گوناگونی ساختارها در ساختمان‌ها و تنوع جزئیات در شکل و فرم بناها و تغییر در فضای شهری</p>	<p>نظم و هماهنگی و وحدت و کثرت: نظم و سازمان و هماهنگی و وحدت واضح در عین وجود کثرت در ارتباط بین عناصر فضای شهری</p>	<p>ابهام و پیچیدگی و تضاد: ابهام و پیچیدگی در منظر شهر تا جایی که مخل شناخت عمومی محیط نباشد و به جاذبه فضایی کمک کند و تضاد در ارتباط بین عناصر فضای شهری که باعث تباین فضایی و شگفتی گردد</p>
<p>علاقه و دل‌بستگی به مکان: تعلق خاطر و دوست داشتن و دل‌بستگی به مکان و عرق محلی</p>	<p>اجتماعات محلی: حضور افراد با سطح فرهنگی متناسب و شکل‌گیری اجتماعات محلی همگن و تقویت روابط بین افراد</p>	<p>میراث فرهنگی و خاطرات جمعی: وجود میراث فرهنگی و معنوی مربوط به شیوه زندگی مردم در گذشته و حال و حفظ خاطرات جمعی</p>	<p>محیط فرهنگی - اجتماعی: قرارگیری در موقعیت و بافت شهری مطلوب از نظر ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی</p>
<p>ادراک و منظر ذهنی: ادراک محیط و شکل‌گیری تصویر ذهنی واضح و منسجم از فضای شهری برای ساکنان و عابران</p>	<p>تعاملات اجتماعی و پاتوق: ایجاد فضای مکث و قرار ملاقات و آشنایی افراد و برقراری تعاملات اجتماعی و امکان معاشرت با افراد مختلف و شکل‌گیری پاتوق</p>	<p>دعوت‌کنندگی و حضورپذیری: حضور اقشار مختلف اجتماعی و حتی ملیت‌های متفاوت و جلب همه رده‌های سنی بویژه جوانان</p>	<p>رویدادها و جشن‌ها و مراسم: برگزاری رویدادها و جشن‌ها و فستیوال‌های فرهنگی و هنری دوره‌ای و مراسم و مناسبت‌های مذهبی در فضای شهری</p>
<p>تفکیک فضایی و حوزه‌ها: تفکیک و تقسیم فضای شهری با عناصر قابل تشخیص به عنوان دروازه ورودی که در آنها کارکرد و کاراکتر فضا تغییر کند و حوزه‌های مشخص از نظر کالبدی، عملکردی یا بافت اجتماعی ایجاد نماید و بدان شخصیت ویژه‌ای بخشد</p>			